

LIK SV. FRANJE ASIŠKOGA
U INSTITUCIJI MARKA MARULIĆA

(IZVORI I PORUKE)

Miljenko Šteko

UDK: 271.3 Franciscus Assisiensis:
821.163.42.09 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Miljenko Šteko
Franjevački klerikat
Zagreb

UVOD

Pisanje životopisa nekog sveca nije uvijek ponukano željom da se objelodani samo povijest njegova življenja, nego se obično želi pohvaliti (istražiti) njegove kreposti i put do svetosti. Nadalje, životopis sveca nije toliko ni pripovijedanje njegovih kreposti koliko čin hvale dobrom Bogu koji se rađa čitajući taj tekst. Marulić nam predstavlja svece kao modele, osobnosti koje bi onaj kome je upućena poruka, čitatelj, mogao nasljedovati. *Institucija* vrvi takvim imenima i primjerima. No, čini mi se da je Franjo iz Asiza zauzeo posebno mjesto u ljestvici Marulove privrženosti. Zato je naš pisac zanimljiv »novi« glas iz bogate plejade Franjinih životopisaca.

FRANJEVAČKI IZVORI

Rasprava oko franjevačkih izvora, u smislu filologije i povijesnosti, usmjerena na istraživanje raznih događanja oko svečeva života, nazvana je *Franjevačkim pitanjem*, a odnosi se na identitet i suodnos Franjevačkih izvora.¹ U ovom radu

¹ Možemo kronološki navesti određene autore i njihove radove. Iako je začetnikom ove problematike nazvane *Questione francescana*, *Franjevačko pitanje*, bio Paul Sabatier, stvarno ju je započeo Salvatore Minocchi člankom *La questione francescana*, u: *Giornale storico della letteratura italiana*, 39 (1902). Potom slijede drugi: A. G. Little, *The sources of the History of St. Francis of Assisi – A review of recent researches*, u:

zanimaju nas samo Franjini životopisi, budući da naš Marulić ne donosi ništa o svečevim Spisima ili iz njih.

Studij tih životopisa, legendi iz 13. stoljeća, izdao je Quaracchi od 1926. do 1941. Legende su ujedinjene u X. svezak *Analecta franciscana*, s odgovarajućim uvodima i razjašnjenjima za svaku legendu.²

Nakon iščitavanja Marulićevih izabranih dijelova, tražit će se događaji opisani u FF, kako bismo vidjeli radi li se o ovisnosti, suodnosu ili vlastitoj interpretaciji. U deset prikaza, navedenih kronološki, uspoređuju se životna razdoblja, od djetinjstva i obitelji, obraćenja, života u Redu, te vremena bolesti i smrti, a onda i čudesa nakon smrti. U tekstu ću se koristiti skraćenicama za naznaku izvora, a glede *Institucije* služit ću se izdanjem *Opera omnia* (priređio i preveo Branimir Glavičić).

OD OBITELJSKE KUĆE DO OBRAĆENJA

OBITELJ

U životu pojedinca postoje različiti izvori koji obilježavaju egzistenciju već od prvih koraka, a obitelj se toliko puta pokazala uzročnim čimbenikom životnog puta i njegova najznačajnija odrednica.³ Poznato je da i naš Marul opisuje brojne obiteljske zgode iz života svetaca, koristeći se njima u argumentaciji uzročnosti kasnijeg ponašanja.

Prvu naznaku o Franjinoj obitelji Marulić nudi opisujući Franjino putovanje s Leonardom, u kojem on otkriva Leonardove tajne misli te i sam potvrđuje razliku svoga i Leonardova podrijetla »... quanto ante illum quondam ierit generis nobilitate

The English Historical Review, 1902, str. 643-677; A. D e m i c h e l i, *Le antiche leggende di Francesco d'Assisi e la critica francescana di questi ultimi giorni*, Spoleto 1908; F. V a n D e n B o r n e, *Die Franziskus-Forschung in ihrer Entwicklung dargestellt*, München 1917; S. C a v a l l i n, *La question franciscaine comme probleme philologique* u: *Eranos* (Upsala) 52 (1954), str. 239-270; *La Questione francescana dal Sabatier ad oggi*, Atti del I convegno internazionale della S.I.S.F., Assisi 18-20 ottobre 1973, Assisi 1974; L. D i F o n z o, *Questione francescana*, DIP VII, Roma 1983, str. 1133-1154 i F. U r i b e, *Introduzione alle agiografie di s. Francesco e s. Chiara (sec. XIII-XIV)*, Roma 1996, str. 11-12.

² Navode se 33 djela franjevačkog opusa, u različitim skupinama, te razne kronike (izvan franjevaštva). Usp. *Legendae Francisci Assisiensis saeculis XIII e XIV*, u: AF X, Quaracchi - Firenze 1926-1942.

³ »La formazione dell'uomo, della sua parte più profonda e nascosta e del suo stesso mondo culturale può essere compresa e guidata solo se il processo educativo viene confacentemente saldato all'ambiente familiare, scolastico e sociale. Il nesso tra ambiente e formazione umana accompagna la stessa genesi della crescita fisico – biologica, socio – relazionale, psico – sessuale, emotivo – affettiva, cognitivo – intellettuale, etico – valoriale e spirituale del soggetto in ogni età della vita.« M. G e n a r i, *Ambiente*, u: *Dizionario di scienze dell'educazione*, (a cura di J. M. P r e l l e z o), Torino 1997, str. 47.

potentiaque seculari«. ⁴ Taj događaj donose nam i Celano u *Vita secunda*,⁵ Bonaventura u *Legenda maior* 11, 8⁶ te *Compilatio Assisiensis (Leggenda perugina)* 30.⁷ O tom Leonardu iz Asiza ne zna se ništa prije njegova dolaska Franji. Mnogi ga izvori spominju, i to uglavnom uz spomenuti događaj. Perušinska legenda ne daje mu ime, ali ga predstavlja *vrlo duhovnim bratom, podrijetlom iz velike i moćne asiške obitelji*.⁸

Zanimljivi su Marulićevi komentari nakon opisanog događaja, kojima želi istaknuti: nije važna naobrazba, ono što vrijedi jesu Božji darovi. Zato je Franjo, premda *homo sine litteris*,⁹ velik.

Dok o ocu, Petru Bernardoneu, nalazimo prilično informacija, majka se u Marulića ne spominje. Otac, bogati asiški trgovac, nakon kratke pohvale i nekoliko usputnih spominjanja, postaje veliki negativac u odnosu na Franju: »... a patre, cuius pietatem in furorem uerterat«. ¹⁰ Otac ga šakom udara i nanosi mu uvrede »... manum sibi iniici iniuriamque irrogari equanimiter tulit«. ¹¹ Marulić će te tvrdnje ponoviti i na drugom mjestu u posve drugačijem kontekstu: »Et beatum Franciscum ipse, qui genuerat, pater infenso admodum animo persecutus est...«. ¹² Celano će u svome prvom životopisu isto tako prikazati roditelje u vrlo negativnom svjetlu:

»Vir erat in civitate Assisii, quae in finibus vallis Spoletanae sita est, nomine Franciscus, qui a primaevo aetatis suae anno a parentibus secundum saeculi vanitatem nutritus est insolenter et ipsorum miseram vitam diu imitatus et mores, vanior ipse atque insolentior est effectus.« ¹³ Međutim, u *Vita secunda*, majka je prikazana u izvanrednom svjetlu kršćanskih kreposti: »Quae mulier, totius honestatis amica, quoddam virtutis insigne praeferebat in moribus...«. ¹⁴

TSoc (Trium sociorum) prenosi pozitivne i negativne karakteristike roditelja.¹⁵

Marulić je posebno tvrd prema ocu kad je u pitanju Franjin duhovni poziv: »Et beatum Franciscum ipse, (...) persecutus est nec efficere potuit, quin ille, sicuti

⁴ *Inst I*, str. 318.

⁵ 2 *Cel* 31.

⁶ Usp. *LM* 11, 8.

⁷ U ovoj Legendi nema Leonardova imena ali ima jedan drugi značajan doprinos: naime, vezano uz gore navedenu tematiku, on spominje dokument iz Procesa kanonizacije te potvrđuje da se njen autor mogao služiti upravo tim izvorima. Usp. *LP* 30.

⁸ Usp. *LP* 30.

⁹ 1 *Cel* 120.

¹⁰ *Inst. I*, str. 345.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Inst. III*, str. 482.

¹³ 1 *Cel.* 1.

¹⁴ 2 *Cel.* 3.

¹⁵ »Propter quod multotiens arguenbatur a parentibus dicentibus ei quod tam magnas expensas in se et in aliis faceret, ut non eorum filius sed cuiusdam magni principis videretur. Quia tamen divites erant parentes eius et ipsum tenerrime diligebant...« *TSoc* 2.

cooperat, post Cristum ire perseueraret«. ¹⁶ Iz tih nekoliko rečenica može se složiti Marulićeva slika Petra Bernardonea: on je srednjovjekovni trgovac zabrinut samo za svoje bogatstvo i trgovinu.

MLADOST

Franjina mladost, po Maruliću, s jedne strane izgleda veliko robovanje gramzljivosti »... qui antehac sanus auritię seruierat, dum negociationibus operam daret«, ¹⁷ to će potvrditi i na drugom mjestu: »Cum autem haberet fortasse non parum pecuniarum, ut qui antehac mercaturę operam dederat...« ¹⁸

S druge strane, pisac će Franjinu mladost predstaviti daleko pozitivnije, mladost različitu od drugih trgovaca: »Cum autem haberet fortasse non parum pecuniarum..., et egenis distribueret idque percubisset...« ¹⁹

Franjina mladost doista je različito opisana u njegovim životopisima. ²⁰ Na primjer, njegov suvremenik Toma Celanski piše *Vita prima* s namjerom da Franju predstavi modelom i primjerom kršćanskog života. ²¹ I tu mu mladost izgleda izdvojenom iz ostatka svetačkog života zbog ponašanja njegovih roditelja. ²² A onda, u *Vita secunda*, napisanoj po zaduženju poglavara i naputku braće, želeći, kako sam kaže, pružiti utjehu onima koji su ga poznavali kao i za sjećanje onima kasnije. ²³ U ovom životopisu nema onoga negativnog naboja mladosti. Franjo doduše prolazi to doba kao pomalo izgubljen dječak, bez nekoga čvrstog oslonca u životu, ali daleko od negativnog naboja. ²⁴ *TSoc (Trium sociorum)* nosi iste probleme dvojnosti i mogli bismo je svrstati negdje u spoju obaju Celanovih opisa. ²⁵ Poruka je i tu jasna: čuvajte se zablude bogatstva.

¹⁶ *Inst* III, str. 482. I na drugim mjestima Marulić se pokazuje tvrdim prema roditeljima koji priječe duhovni put svoje djece, npr.: »Impii patres, ingrati matres! Filii uestri relicta terrenę uanitates syndone ad Ecclesiam confugiunt; uos eos, quantum in uobis est, illi seruire uetatis, qui Filio suo unigenito non pepercit, ut uobis parceret, morti eum obtulit, ut uobis uitam donaret. Hancne tanto benefactori uestro rependitis gratiam, ut ab Ecclesię limine arceatis filios uestros, in qua diuino addicti cultui Deum laudent ab omni iniuria securi, ab omni terrenarum rerum solitudine soluti?...« *De humilitate*, str. 456.

¹⁷ *Inst*.III, p 419.

¹⁸ *Inst*. I, str. 345.

¹⁹ *Ibid*.

²⁰ Franjina mladost nosi sa sobom dva niza pitanja: moralne prirode i intelektualne prirode. Najiscrpniju studiju u tom smislu nudi O. S c h m u c k i, *Ignorans sum et idiota – Das Ausmass der schulischen Bildung des hl. Franziskus von Assisi*, in: *Studia historico-ecclesiastica*, Roma, Antonianum, 1977. str. 283-310.

²¹ Nella parte finale del prologo l'autore presenta in modo esplicito le sue finalità. F. Uribe ne coglie tre: lodare Dio, desiderare che cresca l'umiltà degli innocenti, augurare che si rinforzi la speranza di perdono per coloro che hanno peccato. F. U r i b e, *Introduzione...*, str. 159.

²² Cf. 1 *Cel* 1,11.

²³ *Usp*. 2 *Cel* 1, 1.

²⁴ Cf. 2 *Cel* 1, 3-4.

²⁵ Cf. *TSoc* I. i II. pogl.

OBRAĆENJE

Marulić je ovdje jasan. Franjo nije živio svoje savršenstvo do teške bolesti: »... Franciscus non ante coepit esse perfectus quam grauissimam corporis ualitudinem incurrisset.«²⁶ Razbolio se u dvadesetoj godini života i ta će ga bolest naučiti preziranju materijalnoga što ga je, dok je bio zdrav, tako silno žudio: »Vigesimo ętatis suę anno infirmatus didicit terrena contemnare, quę sanus dilexerat.«²⁷ Franjini životopisci navode bolest samo kao jednu od etapa na putu savršenstva. Marulić nam o tim drugim događajima ništa ne kazuje²⁸ sve do rimskog hodočašća: »Iam primum Romam profectus, cum pauperculo cuidam occurrisset, suas cum illius uestibus permutauit.«²⁹

Zanimljiv je upit i poruka čitateljima nakon Franjine bolesti.³⁰ Naime, očito je da bolest donosi toliko dobra u promišljanju vlastitih životnih putova: »Et quisquam infirmitatem incusare audet, quę tantum gignat boni?«³¹

Imamo puno izvora koji potvrđuju kako je Franjin život doista bio život s bolima. Još od rane mladosti, čini se, prati ga krhkost i bolest, a puno se puta i liječio.³²

²⁶ *Inst.* III, p 419.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Di Fonzo piše: »L'iniziale conversione del Santo, checché ne sia dei suoi pensieri o presentimenti nel carcere Perugino (1202-03) e dalla conseguente malattia, per lui salutare (1204), è fissata dai Biografi, in capo del Celano, al sogno misterioso di Spoleto, con l'immediato ritorno ad Assisi, sfumato il proprio sogno cavalierato in Puglia (...) Seguirono poi in Assisi i vari fatti e fasi che scandirono, perfezionandolo via via, quell'inizio di santità, dall'ultima »cena« agli amici alle lunghe preghiere e al decisivo bacio al lebbroso, l'apparizione del Crocifisso, amore dei poveri e pellegrinaggio romano ecc.« L. Di Fonzo, *Cronologia di s. Francesco. Gli anni 1182-1212*, u: *MF* 82 (1982), str. 57.

²⁹ *Inst.* I, str. 345.

³⁰ »Sulla natura del male da cui egli fu allora colpito è possibile formulare solo delle congetture. Comunque da ciò che storicamente consta sul dilagare della malaria in forma quasi sempre più epidemica in Italia (...) si è portati a pensare che Francesco fosse affetto in quel periodo da questa malattia. (...) La malaria era allora una malattia terribile con delle conseguenze molto marcate: questo elemento deve essere tenuto presente perché probabilmente tale malattia è uno dei cardini di cronicizzazione che sta alla base dell'evoluzione futura dell'infermità di Francesco.« R. Zavalloni, *La personalità di Francesco d'Assisi, Studio psicologico*, Padova 1991, str. 83.

³¹ *Inst.* III, p 419.

³² »Il primo, a quanto sembra, fu lo specialista in questioni di medicina legale e sociale Albert Bournet (1854-1895), che nel 1893 a Lione pubblicò un intero volume sull'argomento in questione. Un'evidente prova del suo impegno storico è costituita dal fatto che egli, nell'intento di far luce sulla persona dei medici che curarono il nostro malato a Siena, fece fare ricerche negli archivi di questa città. Due anni più tardi Théodore Cotelle affrontò una simile indagine bio-patografica. [...] Nel 1918 l'oculista romano Oreste Parisotti dedicò al papa Benedetto XV un breve studio monografico, scritto in latino, per rispondere alla domanda per quale malattia Francesco abbia perduto la vista. [...] Lo storico di medicina Lorenzo Gualino, nel 1927, tentò di ricostruire la costituzione psico-somatica, le malattie e la morte di Francesco. [...] ...Edvard F. Hartung, con esemplare precisione, mise a confronto la medicina medioevale e le infermità di Francesco. [...] ... un medico svizzero, Josef Strebel,

U svakom slučaju, Marulić smatra da je to vrijeme bolesti bilo odlučujuće za obraćenje mladoga Franje. Toma Celanski blizu je Marulićevoj tvrdnji: »Ab ea itaque die coepit seipsum vilescere sibi, et in contemptu quodam habere, quae prius in admiratione habuerat et amore. Non plene tamen nec vere...«³³

Marulić se koristi Franjinim slučajem kako bi poučio neke koji u tijeku bolesti daju lažna obećanja, koja naravno ne ispune: »Quod autem in plerisque non eundem sortiatur euentum, non hoc eius uitio fit, sed ipsorum, qui sanati sic uitam suam instituere negligunt, ut, dum egrotarent, promiserunt.«³⁴ Nakon pozorna čitanja moglo bi se zaključiti da je i Franjo u tijeku svoje bolesti obećao popravak života i obraćenje. Kao da se ocrtava nekakav privatni zavjet.

Naš pisac, kako sam već spomenuo, ovdje završava priču Franjina nutarnjeg obraćenja. Za mnoge njegove životopisce to bijaše samo početak, jer će on i dalje nastaviti tražiti slavu u ratnim podvizima u Puglii: »... iter arripere deliberat in Apuliam ut miles fiat a comite supradicto. Tantum vero laetior solito est effectus ut pluribus admirantibus et quaerentibus unde sibi esset tanta laetitia responderet: 'Scio me magnum principem affuturum'...«³⁵

Zvučni vanjski čin obraćeničkog puta nalazimo u Marulićevu opisu Franjina sukoba s ocem. Franjo mu sve ostavlja, i novce i odjeću, te odlazi: »... quicquid sibi reliquum uel pecunię uel tegumenti fuit, tam lubenter cessit, quam auide petebatur.«³⁶ Zanimljive su biblijske usporedbe koje Marulić pripisuje mladom obraćeniku: »Simulque abdicatione impetrata, et nudus et lętus abiit; nec minus lętus quam olim Ioseph, cum de manu adulterę dominę relicto euasit palio, nec minus nudus quam adolescens ille, qui reiecta syndone pharisaicas effugit manus. Nuditatis pudorem libertatis gaudium superabat, in illam forsan erumpens uocem: *Diripuisti, Domine, uincula mea: tibi sanctificabo hostiam laudis.*«³⁷ Te biblijske interpretacije ne donosi nijedan poznati izvor, one su Marulićevo tumačenje stanja.

Upravo se najveće razlike susreću u vremenu Franjine mladosti, od početnog do konačnog obraćenja. Pa i nekoliko puta već spominjani Toma Celanski pruža nam dva različita opisa. I nije toliko problem same Franjine mladosti, nego je problem u snažnom zaokretu Celanskoga.³⁸

oculista, in una rivista oftalmica tedesca avanzò l'ipotesi diagnostica di una *iridocyclitis tuberculosa*, [...] La più ampia descrizione storico-clinica del decorso delle malattie di Francesco e dell'assistenza medica a lui offerta è stata fornita da Sante Ciancarelli (*Francesco di Pietro Bernardone, malato e santo*).« R. Zavalloni, *La personalità di Francesco d'Assisi, Studio psicologico*, Padova 1991, str. 80-82. Cf. anche O. Schmuicki, *Le malattie di Francesco durante gli ultimi anni della sua vita*, in: *Francesco d'Assisi e francescanesimo dal 1216 al 1226*, Soc. Intern. Studi Francescani, Assisi 1977, str. 315-362.

³³ 1 *Cel* 4.

³⁴ *Inst.* III, str. 419.

³⁵ *TSoc* 5.

³⁶ *Inst.* I, str. 345.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Cf. S. Santo, *Il francescanesimo di Tommaso da Celano*, Assisi 1963.

FRANJO U RIMU JEDE S PROSJIACIMA:
MARULIĆ (INST. I. STR.345), *2CEL*, *LM* I *TSOC* (*TRIUM SOCIORUM*)

Kada? Marulić piše »iam primum«: taj »iam primum« slijedi nakon opisa Franjine privrženosti siromaštvu, tj. to bi bilo prije nego je tako savršeno živio svoje siromaštvo. Toma Celanski u *Vita secunda* kaže »cum tempore«, a u talijanskom prijevodu stoji: »si recò una volta«. Potrebno je ovdje pročitati tekst prije tog opisa koji govori o Franjinu obraćenju. Bonaventura u *Legenda maior* spominje »tunc temporis« – »ovo, to vrijeme«, misleći na obraćeničko vrijeme, a onda na kraju pasusa izričito govori: »Agebat autem haec omnia vir Dei Franciscus nondum habitu vel convictu sequestratus a mundo.«³⁹ I legenda *TSoc* (*Trium sociorum*) kaže: »tunc temporis«, a pojašnjava »Postea vero, exuens dictos panniculos et proprios resumens, rediit Assisium coepitque orare Dominum ut dirigeret viam suam...«⁴⁰ Možemo kazati da je naš pisac u suglasju sa FF, te događaj smješta na početak obraćenja, ne precizirajući točno vremensko razdoblje.

Kamo je i radi čega išao Franjo? Marulić s »Romam profectus« daje nam općenitu informaciju bez objašnjenja. *TSoc* spominje Franjino traženje vlastitog puta te odlazak u Rim kako bi molio, spominjući i ključnu riječ hodočašćenja, to će potvrditi i Celano (*2 Cel* i *TSoc*). Bonaventura (*Legenda maior*) još opisuje i njegov nutarnji stav u pobožnosti.

Što radi u Rimu? I Marulić, kao i drugi životopisi spominju prilično jasno kako on zamjenjuje odjeću s jednim siromahom, te prosi zajedno s ostalim siromasima. Marulić još ističe kako Franjo to čini u želji da bi se izjednačio sa siromasima: »ipsis sese exequari concupiut«, dok drugi životopisci spominju Franjinu radost – Celano, francuski jezik kojim govori – *TSoc*. Nadalje, tu zapažamo izrazitu sličnost Marulićeva i Bonaventurina izvještaja kad se govori o vremenu koje je Franjo proveo u Rimu: »... cum ipsis die illo consedit« – Marulić, te »diem illum in medio pauperum cum insolita spiritus iucunditate transegit« – Bonaventura.

Važna je poruka koju životopisci žele izreći. I tu se potvrđuje blizina Marulića i Bonaventure. *Legenda maior* ističe da je Franjo ovako želio prezirati slavu svijeta te postići evanđeosko savršenstvo. A Marulić kao da ih izvanredno nadopunja biblijskim izričajima: »Iam tum tacitum gloriari uidebatur ac si diceret: *Ego mendicus sum et pauper; Dominus sollicitus (sic!) est mei.*«⁴¹ Te riječi iz Psalm 40 (40, 18) ne nalazimo nigdje osim u Marulića; s druge strane, Franjevački izvori daju nam druge pojedinosti kojih u Marulića nema.⁴²

³⁹ *LM* 1, 6.

⁴⁰ *TSoc* 10.

⁴¹ *Inst.* I, str. 345.

⁴² *FF* prenose i događaj na grobu prvaka Apostola te na posve nov način osvjetljavaju taj događaj. Naime, opisan je Franjo koji ostavlja bogati dar na Petrovu grobu, toliko bogat da su nazočni hodočasnici zapanjeni.

ROĐENI BRAT ISMIJAVA FRANJU

Nakon opisa onoga bolnog susreta s ocem, Marulić nam predstavlja Franju siromašna do golotinje, no veoma radosna: »Exinde uili tunica contentus detectisque incedens uestigiis uerbum Dei disseminare coepit, sanctorum apostolorum uitam aggressus effingere, sicuti nuditate, ita et predicandi cura.«⁴³

Trenuci žalosti javljaju se zbog spoznaje da postoje siromašniji od njega: »Victu quam tenuissimo utebatur, et tamen unci se dolebat, siquis ipso pauperior apparuisset.«⁴⁴ Siromaštvo tako, po Maruliću, postaje sinonim za Franju, a on ga naziva »Gospođom siromaštinom«, dok sam postaje slugom siromaha: »Paupertatem dominam suam uocabat, se non modo pauperem constituens, sed etiam pauperum seruum.«⁴⁵

Ono što je sam živio – poučava svoju braću: neka ništa ne posjeduju. Šalje ih u prošnju: »Denique, quemadmodum ipse seruandę paupertatis imprimis maximeque studiosus erat, haud aliter etiam fratres suos instituendos curauit, iussos proprii habere nihil, possidere nihil et, quo se submissius gerant, uictum mendicando querere.«⁴⁶

Nakon tog opisa slijedi događaj u kojem ga rođeni brat ponižava. Taj događaj nalazimo u 2 *Cel* 12 i *TSoc* 23.

Marulić ne imenuje brata, nego jednostavno kaže »cuidam«,⁴⁷ »nekomu«, dok Franjevački izvori govore izričito o rođenom bratu: »frater eius carnalis«.⁴⁸ Sve se zbilo u zimsko vrijeme: Marulić »hyemis (sic!) tempore«, *FF* »tempore hiemali«.⁴⁹ Dok *FF* kažu da je bio siromašno odjeven, Marulić pojednostavnjuje »nuditate«.⁵⁰ Sva tri izvora spominju riječi pune zloće upućene Franji: »calumniati..., ille perversus..., dixit ironice...«⁵¹ Marulić nam predstavlja samo jednu osobu »cuidam« koja ironično traži kupiti koju kapljicu njegova znoja, dok *FF* donose razgovor s drugom osobom koju brat nagovara na razgovor s Franjom. Odgovor je u Marulića indirektan, dok *FF* prenose direktni oblik.⁵² *FF* nadalje spominju Franju kao »vir Dei«,⁵³ koji sav sretan i nasmiješen »subridendo« odgovara. U *TSoc*⁵⁴ Franjo još govori francuski »galice« (sic!), a to je zapravo

⁴³ *Inst.* I, str. 345.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Inst.* I, str. 346.

⁴⁷ *Inst.* II, str. 456.

⁴⁸ 2 *Cel* 12 e *TSoc* 23.

⁴⁹ *Inst. ibid.*, 2 *Cel* e *TSoc ibid.*

⁵⁰ »cuidam nuditate« *Inst.* II, str. 456.

⁵¹ *Inst. ibid.*, 2 *Cel* e *TSoc ibid.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ U vezi sa slikom Franje kao »vir Dei« vidi: L.L. L a j a r, *Franciscus Vir Dei*, Roma 1980.

⁵⁴ *TSoc* già all'inizio, nel numero 2, presentano Francesco più allegro e generoso. Tutte le *FF* parlano nelle molteplici circostanze della sua vita della letizia nelle diverse esperienze di povertà, umiltà, sofferenza, nelle diverse tribolazioni fino alla morte stessa.

sinonim za njegovu radost. Franjo odgovara provokatorima, po Maruliću, da će svoj znoj prodati Kristu, a ne ljudima, a *FF* prenose jednostavno: »Domino meo.« Celano na kraju donosi paralelizme s Matejevim evanđeljem,⁵⁵ dok Marulić kuje vlastite pobožne zazive: »O felix ille sic irrisę nuditatis sudor, quem tu soli Christo dedicans...«⁵⁶

Osim različitih izričaja koji se dijakronički mogu iščitati, zanimljivo je da *FF* izričito naglašavaju da je to bio njegov rođeni brat, a naš ga pisac ne imenuje.

FRANJINO SIROMAŠTVO I APOSTOLAT

Siromaštvo Franji nije koncept koji bi bio odijeljen od života. Nakon raskalašene mladosti te jakoga duhovnog iskustva, ljestvica životnih vrijednosti potpuno je izmijenjena. Nakon opisanoga bolnog iskustva s ocem, Franjin se život odvija u radikalnom siromaštvu: »Exinde uili tunica contentus detectisque incedens uestigiis uerbum Dei disseminare coepit.«⁵⁷ Siromaštvo, po Maruliću, prati i apostolski život: »... sanctorum apostolorum uitam aggressus effingere, sicuti nuditate, ita et pędicandi cura.«⁵⁸ Upravo je taj vid oživljavanja i vraćanja na apostolski način života zaokupljao pozornost i Franjinih suvremenika. Stoga i Marulić želi naglasiti kako Franjo hoće biti što sličniji apostolima, živěći i navješćujući evanđelje.

Zanimljivo je ovdje uočiti da i njegov životopisac Toma Celanski ističe siromaštvo i propovijedanje, ali ne i apostolski život. Riječi u 1 *Cel* 21: »Interea sanctus Dei, mutato habitu...«,⁵⁹ bile su dugo riječi spoticanja proučavatelja je li riječ »habitus« upotrijebljena u materijalnome ili psihološkom i duhovnom smislu. Čini se da je Celano ipak mislio u materijalnom, izvanjskom smislu,⁶⁰ jer će malo kasnije spomenuti da taj »habitus« bijaše »quasi eremiticum«.⁶¹ Čitajući sinoptički opisanu Franjinu vanjštinu u Marulića i u *FF* može se zaključiti: Franjo odjene eremitsko odijelo, opasan kožnim pojasom, sa štapom i »calceatis pedibus«.⁶² Mnogi proučavatelji franjevačkog pokreta, ističući opisani događaj s bratom koji ga napada i to svrstavajući u vrijeme eremitskog života, vide tu nastanak prvoga bratstva.⁶³

⁵⁵ Cf. *Mt* 19, 29.

⁵⁶ *Inst.* II, str. 456.

⁵⁷ *Inst.* I, str. 345.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ 1 *Cel* 21.

⁶⁰ Cf. 1 *Cel*, 21, nota 36; isto *AF*, X, str. 340 i 342.

⁶¹ 1 *Cel* 21.

⁶² »...habitus heremiticum portabat, baculumque manu gestans pedibus calciatis et cinctus corrigia incedebat.« *TSoc* 25.

⁶³ Cf. E. G r a u, *Die ersten Brüder des hl. Franziskus*, in: *Franziskanische Studien* 40 (1958) str. 132-144.

VELIKO POŠTOVANJE PREMA SVEĆENICIMA

Taj zanimljivi događaj biva još zanimljiviji, jer ga imamo samo u 2 Celano.⁶⁴ Na početku toga poglavlja Marulić svoje čitatelje upozorava kako bi trebali poštivati svećenike,⁶⁵ a onda za Franju izgovara najljepše riječi, koje samo veliki zaljubljenik u sveca može kazati: »... pater Franciscus, licet omni sanctitatis genere presteriter...« Celano će tu jednostavno kazati da je Franjo gajio veliko poštovanje prema svećeničkim rukama, Marulić to pojačava s prilogom *semper* »...quod maximo semper honore sacerdotes prosecutus sit«. U različitoj formi oba izvora ističu isto: Franjo bi prije pozdravio siromašnog svećenika nego sveca koji bi s neba sišao. Motiv je isti u oba izvora: svećenik vlastitim rukama dotiče Tijelo Kristovo. Marulić će nadalje razviti vlastiti teološki stav koji Celano nema. Potrebno je, možda, naglasiti da je sam Franjo u svom *Pismu Redu* objasnio svoje divljenje veličini dara svećeništva »ai fratelli sacerdoti che sono e saranno e che desiderano essere sacerdoti dell' Altissimo«. ⁶⁶ To pismo nam je važno, jer otkriva i Franjina razmišljanja o svetoj misi.⁶⁷

Marulić ne spominje ime sveca, poput Celana: »Exspecta, sancte Laurenti!« (sveti Lovro je bio samo đakon, kao i Franjo), ali opisuje Franjino đakonsko služenje i njegovim primjerom želi razbuditi savjesti zbog dostojanstva koje svećeništvo nosi sa sobom. Franjo, tako svet, nije se smatrao dostojnim takve službe: »Cogitent nunc sacerdotes, qualis eos decet perfectio, si Franciscus non sufficere credidit.« Doduše, on će Franjinu poniznost veličati više puta, npr.: »Itaque, quanto ab aliis magis extollebatur, tanto se gerebat submissius, cauillationibus potius quam commendatione ingenii morumque suorum delectatus, Esaię memor dicentis: *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et uiam gressuum tuorum dissipant.*«⁶⁸

FRANJU SLUŠAJU LASTAVICE

Opis tog čuda odmah postavlja pitanje: gdje se to dogodilo? Jedino naš pisac spominje *Gallinarium*, ime koje ne nalazimo u *FF*. Ili je naš Marulić pogriješio, ili je imao nekakav izvor, nama nepoznat?⁶⁹ U 3. Celanovoj (*Trattato dei miracoli*)

⁶⁴ Svi citati ovog događaja odnose se na: Marulić *Inst.* II, str. 430 i *Cel* 201.

⁶⁵ »Nunc, quantum honoris sacerdotali dignitati deferri debeat, explicemus.« *Inst.* II, str. 427.

⁶⁶ Cf. *LOrd* 15-37.

⁶⁷ Franjo u Pismu moli da se slavi sa svetom nakanom, ne radi zemaljskih motiva, ne iz ljubavi ili iz straha prema ljudima. Treba slaviti samo iz ljubavi prema Bogu. Zbog privatnih misa (*messe private*) koje su znale biti suprotne Franjinu viđenju, neki su u pismu nazvani *Judom izdajnikom*. Cf. *Ibid.*

⁶⁸ *Inst.* I, str. 318.

⁶⁹ Današnje Gallinaro nalazi se u provinciji Frosinone, a sve do 1948. pripadalo je općini San Donato Val di Comino. Cf. *Lessico Universale Italiano*, vol. VIII, Roma 1971, str. 485.

kao i u *LM* u Bonaventure ime je *Alvianum*, dok Celano u *Vita prima* piše *Albianum*.⁷⁰ Čini se da je riječ o istom mjestu.⁷¹ S druge strane, *FF* spominju »castrum« dok Marulić rabi riječ »castellum«.⁷²

U svim izvorima čitamo kako Franjo propovijeda i da čudom ptice slušaju njegovu riječ. Taj ulomak nam je zanimljiv i aktualan i danas u ovom ekološki osviještenom svijetu, a mnogi ekolozi ističu važnost takva odnosa sa stvorenjima.⁷³ Osim spomenute dvojbe oko naziva mjesta događaja, zanimljiv je i Marulićev upit čitatelju može li posumnjati u takvo nešto, te tvrdnja kako je sve to plod Duha Svetoga: »Et quisnam tam impudens est, ut dubitet, Spiritum Sanctum per os eius locutum.«⁷⁴ Tako eksplicitne tvrdnje o djelovanju Duha Svetoga u osobi sv. Franje nema u *FF*.

FRANJINA PRVA NAPAST

Usprkos svetom životu — dapače, što je život bivao svetiji — i napasti su bile jače, rekao bi Celano.⁷⁵ U *FF* imamo puno takvih primjera, a odnose se na svečev život ili život braće koju je svetac oslobodio i spasio.⁷⁶ »Stara zmija«,

⁷⁰ U *FF* najbliža riječ je »gallinarum«, a nalazi se u prispodobi 1 *Cel* kad je Franjo bolestan jeo malo piletine, a onda, stigavši u Asiz, zamoli subrata da ga javno i glasno kritizira da je izjelica jer je pojeo: »... est carnibus gallinarum«. Cf. 1 *Cel* 52.

⁷¹ Talijansko ime je Alviano i nalazi se između gradića Orte i Orvieto.

⁷² Na latinskom »castrum« znači malu utvrdu zatvorenu zidinama, a riječ »castellum« je deminutiv od riječi »castrum«.

⁷³ »A proposito delle creature animate, Francesco così si esprimeva: 'Odi i nostri fratelli uccelli che laudano il Signore; andiamo noi in mezzo a loro e cantiamo le nostre ore canoniche; Fratelli nostri uccelli che laudano (...)' Il segreto della fraternità tra san Francesco e le creature sta nel fatto che aveva scoperto in esse il sigillo di Dio. Francesco amava le creature in modo nuovo. Da un tale comportamento derivano conseguenze importanti: - le creature non erano per lui né tentazione, né distrazione, ma richiamo continuo al creatore e un invito costante a celebrarne le lodi; - vedendo nelle creature inferiori l'opera del Padre comune, »non le trattava mai da padrone, ma sempre da fratello e con affetto grandissimo, con una delicatezza rispettosa che forse nessun uomo ha più avuto al mondo«. R. Z a v a l l o n i, *La personalità ...*, str. 45-46. Nadalje vidjeti: M. S t i c c o, *S. Francesco d'Assisi*, Milano 1975, str. 227-230.

⁷⁴ *Inst.* II, str. 421.

⁷⁵ »Crescentibus meritis sancti Francisci, crescebat quoque discordia cum antiquo serpente.« 2 *Cel* 115.

⁷⁶ »Le Fonti Francescane si articolano anche qui in chiave episodica, ma nello stesso tempo sono offerti preziosi elementi per riflessioni spirituali. La tentazione è vista secondo il senso corrente d'incitamento al peccato, e quindi di sollecitazione a trasgredire la legge divina, per la soddisfazione di desideri disordinati peccaminosi. Nelle forme di tribolazione essa tocca l'esercizio delle virtù e la costanza nel bene, mettendo a prova specialmente la pazienza e la fermezza. Tre fattori sono ordinariamente chiamati in causa per l'origine delle tentazioni: uno interno, legato alla concupiscenza nell'uomo, e due esterni, il mondo come opposto a Dio, e il diavolo, chiamato apertamente il tentatore. Questi tre fattori spesso sono complici associati nell'attacco all'uomo rispetto al male.« A. B l a s u c c i, *Tentazione*, u: *Dizionario Francescano*, Padova, str. 2013.

napasnik, tako je imenovan u *FF*, kao i u našega pisca. No, dok *FF* slažu retke o Franji koji pobjeđuje, Marulić već na početku tvrdi kako mu ništa nije mogla »Stara zmija« ni naškoditi: »Serpens autem ille antiquus (...) neutiquam decipere potuit humillimum precatorem Dei serrum Franciscum.«⁷⁷ S druge strane, dok *FF* lociraju događaj u mjestu »Sartiano«,⁷⁸ u Marulića nema spomena.

Taj je događaj inače u *FF* pun sitnih pojedinosti koje su im zajedničke, dok Marulić spominje događaj koji mu služi kao poruka i pouka kako treba moliti i žrtvovati se za Krista:⁷⁹ »orando perseueravit atque etiam ad perferendos pro Christo labores magis exarsit.«⁸⁰ Stoga i drugi dio te naracije u Marulića ne odgovara tekstovima u *FF*. On pruža svoje teološko objašnjenje za napasti, obilno se služeći biblijskim citatima: »Sciebat enim inimici consilia semper eo spectare, ut fallant, nunquam, ut doceant, scriptumque esse: *Ne desyderes de cibis eius, in quo est panis mendacii.*«⁸¹

DRUGA FRANJINA NAPAST

Taj događaj s još jednom napašću u *FF* slijedi odmah nakon događaja koji smo obradili, a Marulić ga rabi dva puta, potkrijepivši tako dvije različite kreposti koje Franjo posjeduje: »De corporis castigatione per flagella«⁸² i »De tentationibus tempore orationis«.⁸³ Zabavit ćemo se oko ovoga drugog mjesta. Marulić, počinjući taj svoj opis, poručuje koliko je Franjo bio tvrd prema sebi, osobito kad bi osjetio tu putenost: »Pater etiam Minorum Franciscus, quam in se durus extiterit, cum sepe aliis tum illo potissimum tempore monstravit, quando connubii cogitationibus eum impugnari contigit.«⁸⁴ U svim tim izvorima čitamo kako se Franjo bičevao,⁸⁵ a onda i o izlasku iz ćelije na hladnoću, kad bičevanje nije bilo dostatno.⁸⁶ Franjina pobjeda protiv demona završava figurama obitelji od snijega.⁸⁷

⁷⁷ *Inst. I*, str. 401.

⁷⁸ Sarteano je u Sijenskoj provinciji. U istom obitavalištu zbila se i jedna druga epizoda u kojoj je Franjo ostavio svoje samotište samo zato što ga je netko nazvao *njegovim*. Cf. 2 *Cel* 59 (isto 2 *Cel* 116-117).

⁷⁹ Ovdje naš Marulić ulazi u govor koji je itekako razvijen u franjevačkom svijetu – Franjo koji slijedi Krista i pati radi Krista. Bibliografija je široka, vidjeti: L. I r i a r t e, *Vocazione francescana*, Casale Monferrato 1999, str. 55, nota 1.

⁸⁰ *Inst. I*, str. 401.

⁸¹ Citat nalazimo u Izrekama 23, 3: »Ne poželi slastica njegovih, jer su jelo lažno (prijevarno)«, ili još u široj formi u Sir 31, 12-21.

⁸² *Inst. II*, str. 469-475.

⁸³ *Inst. I*, str. 399-402.

⁸⁴ *Inst. II*, str. 473.

⁸⁵ Marulić rabi riječ »fune« (funis, is, m); usp. »chorda« *LM*, ili »chordula« 2 *Cel*; svi izvori upućuju na pojas, pās (corda) koji je imao.

⁸⁶ Marulić kaže »extra monasterium«.

⁸⁷ Marulić: »Ac deinde ex illa compactas hominum effigies...«, ne daje nam brojnost.

Zanimljiv nam je završetak događaja: dok Marulić i Toma Celanski završavaju s jednostavnom Franjinom pobjedom, Bonaventura u *LM* ističe kako Franjo u svome kasnijem životu nikada više nije imao sličnu napast: »... quia, dum bene poenaliter alsit foris, ardorem interius sic extinxit libidinis, ut deinceps tale aliquid minime sentiret«. ⁸⁸

PREMA KRAJU ŽIVOTNOG PUTA

Već je bio spomenut Marulićev opis Franjina djelovanja u trenucima ljudske slabosti: »Franciscus, quam in se durus extiterit, cum sepe aliis tum illo potissimum tempore monstravit, quando connubii cogitationibus eum impugnari contigit. Sibimet enim iratus, proiectis repente indumentis et fune, quo præcinctus fuerat, arrepto dure admodum sese diuerberavit.«⁸⁹ Taj opis, koji nagovještava kraj Franjina zemnog života, predstavlja nam sveca dramatično iscrpljena pokorom te naglašava da je i vid izgubio od stalna plača: »Francisco plorandi assiduitas hebetauerat uisum.«⁹⁰ Slični opis nalazimo i u Celana, a Bonaventura uz tu informaciju u *LM*,⁹¹ daje i teološko objašnjenje. Marulić nakratko spominje i Franju koji sam govori o svom stanju,⁹² ali ne spominje liječnika kojeg navode *FF*.⁹³ Ako je i imao na raspolaganju te izvore s pojedinostima, čini se, našem je piscu glavno odaslati željenu poruku kako Franjo prihvaća bolest: »... respondebat haud esse tanti ipsos corporis sensus, ut eorum causa languescere debeat deuote mentis uigor, qui certe suspiriis alitur et per lachrymas ad Deum sibi accessum parat«. Ujedno, to je jedina Franjina bolest, osim one na početku obraćenja, koju Marulić spominje. Drugi životopisci donose još brojne bolesti koje su to slabašno tijelo mučile.

FRANJINA SMRT

Franjo dovršava svoju askezu u trenutku smrti: pobijedio je neprijatelja »Staru zmiju«, umirio je napasti kroteći tijelo, prihvatio bolest kao »svoju sestricu« i sada može radosno dočekati i posljednju »sestricu«, smrt. Ona se predstavlja kao žarišna

⁸⁸ *LM* 5, 4.

⁸⁹ *Inst.* II, str. 473.

⁹⁰ *Inst.* II, str. 605.

⁹¹ »Licet enim adeptus iam esset cordis et corporis puritatem mirabilem, non cessabat tamen lacrimarum imbribus iugiter oculos expiare mentales, corporeorum luminum non ponenderando iacturam. Cum enim ex continuo fletu infirmitatem oculorum incurrisset gravissimam...« *LM* 5, 8.

⁹² »...respondebat haud esse tanti ipsos...« *Inst.* II, p 605.

⁹³ »medicorum« 1 *Cel* 98 i »medico« *LM* 5, 8. Poteškoće oko Franjina liječenja detaljno su opisane u *Legenda Perugina* 46 i *Specchio di perfezione* 115. Ovaj opširan govor ne spominje se u Marulića.

točka životnog iskustva: »Patrem Franciscus... cum diem expectaret supremum«.⁹⁴ Marulić ne spominje Porcijunkulu, crkvicu u kojoj je Franjo proživio sve etape svoga obraćeničkog života manjeg brata, uključujući i zemnu smrt,⁹⁵ ali tu smrt opisuje sa zanimljivim pojedinostima koje drugdje ne nalazimo: »... nudum se super nudam humum deponi fecisse, cum diem expectaret supremum, fratribusque benedixisse et Dominico exemplo singulis buccellam panis dedisse, sumpto demum salutis uiatico uita discessisse«.⁹⁶ Nijedan drugi izvor osim Marulića ne kaže eksplisitno da je Franjo u tom trenutku primio »uiatico«. *FF* izvori to spominju samo kod svete Klare.⁹⁷ Druge događaje s blagoslovljenim i razdijeljenim kruhom, te blagoslovom braće nalazimo i u *FF*. Zanimljivo je navesti Celanov opis u kojem on Franjin blagoslov širi na svu nazočnu braću i one koji će k njima ubuduće dolaziti: »... usque in finem saeculi saeculorum«.⁹⁸ Treba naglasiti da je to samo u *Vita secunda*, dok u *Vita prima* spominje samo brata Iliju, tadašnjeg vikara Reda: »Cumque a sinistris ipsius resideret frater Helias...«⁹⁹

Naš pisac jednostavno bilježi da blagoslov bijaše upućen braći, te završava s dubokim uvjerenjem onostranosti: Seraf, rane – stigme, blaženi život na nebesima jesu bogatstvo siromašnog čovjeka Franje iz Asiza: »Sic ergo nudus, sic ad terram usque humiliatus cęlestibus abundauit diuitiis et supra cęlos exaltatus est illicque ipsi Seraph inseparabiliter iunctus, cuius olim stigmata in corpore suo portabat.«¹⁰⁰

Najljepši opis toga događaja ipak nam nudi Celano (1 *Cel*): »Iussit proinde se superponi cilico et conspargi cinere, qui terra et cinis mox erat futurus.«¹⁰¹ Inače, čini se kako se u Celanovu životopisu može naći cijeli slijed simbolike pepela.¹⁰²

Naš će pisac i na drugom mjestu spomenuti blaženu smrt, dostojnu blažena Franjina života: »Francisci etiam patris ut uita, ita uite finis nobilis ac magnificus fuit.«¹⁰³ Tako, dok je on umirao jedan je brat vidio nešto poput zvijezde: »Quo

⁹⁴ *Inst.* III, str. 507.

⁹⁵ Bonaventura pojašnjava da je sam Franjo zaželio da ga odnesu u Svetu Mariju Porziunculu kako bi tamo dao Bogu duh života — jer je tamo primio duh milosti. Cf. *LM* 14, 3.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ »Nutre l'ammalata con il Sacramento del Corpo del Signore; le altre pure nutre con l'esortazione di un sermone salutare...« *LCl* 40.

⁹⁸ 2 *Cel* 216; Možda je dobro sjetiti se i Sijenske Oporuke, br. 1, jer Franjo tu ponavlja iste riječi. Što one znače? Sigurno Franjinu silnu ljubav prema braći koja ostaju.

⁹⁹ 1 *Cel* 108.

¹⁰⁰ *Inst.* III, str. 507.

¹⁰¹ 1 *Cel* 110.

¹⁰² Raoul Manselli nalazi u 1 *Cel* cijelu plejadu simbolike s pepelom: »Va, prima di tutto, ricordato il fatto che l'uso della cenere nel cibo risale, probabilmente, addirittura alla giovinezza di Francesco (...) e quando mangiava con i frati, nei cibi che mangiava poneva spesso della cenere, dicendo ai frati, per nascondere la sua penitenza, che fratello cenere era casto. Siamo, quindi, ancora in una dimensione religiosa-spirituale ascetica: la cenere è solo un mezzo di rigorosa penitenza...« R. M a n s e l l i, *Francesco e i suoi compagni*, Roma 1995, str.298.

¹⁰³ *Inst.* III, str. 624.

expirante quidam fratrum animam eius in stelle specie de ore eius emicuisse celumque petiisse uidit.«¹⁰⁴ Marulić će i u jednom opisu brata Bernarda Quintavallaskog podsjetiti da onako kako je bio s Franjom na zemlji, tako sada s njim sudjeluje u nebeskoj slavi, postao je subaštinik te slave: »... imitemur Bernardum illum de Quintaualle, beati Francisci in terris olim laboris socium, nunc in celo glorię (sic!) consortem regnique coheredem«. ¹⁰⁵ Marulić spominje i nebesku Franjinu radost: »Franciscum... ut et terram sui fama repletet et gaudio celum.«¹⁰⁶ Skoro apologetski Marulić naglašava kako njegovo ime sada časte i kraljevi, slave ga ljudi i anđeli: »Inhient nunc struendis facultatibus mortales et totis uiribus congregare nitantur diuitias, nisi plus glorię (sic!) Francisco sua compararit inopia quam ulli unquam regum suum regnum, nisi eius nomen etiam regibus ipsis honori habeatur et hominibus pariter et angelis celebre sit!«¹⁰⁷

On sad na nebesima ima posebno mjesto: ako se i drugi sveci uspoređuju sa zvijezdama, treba znati da ni sve zvijezde nisu jednake. I ne treba se čuditi što je on tako blizu Kristu, jer on je njegove biljege i na zemlji nosio: »Nam et si alii quoque sancti stellis comparentur, stella tamen a stella differt in claritate; sic et ipse in glorię dono. Nec mirum, si illic proximus accedit Christo, qui hic stigmata portauit Christi.«¹⁰⁸

POGOVOR

Nakon ove usporedbe događaja iz Franjina života u *Instituciji* Marka Marulića sa *FF*, postavljamo pitanje: kojim izvorima se služio Marulić? U dosadašnjim istraživanjima, a imajući u vidu *Lignum vitae*, često se spominjala Bonaventurina *Legenda maior*. No, čini mi se da ta tvrdnja nema previše pokrića. Naime, u Bonaventure, vidljivo je to iz prikaza, jednostavno nema određenih događaja koje donosi Marulić,¹⁰⁹ a oni kojih ima, s druge strane, opisani su različito. Što se tiče *Opusa* Tome Celanskog: svi događaji iz svečeva života nalaze kakvu takvu korespondenciju u njegovim *Vita prima* i *Vita secunda*. Je li Marulić imao oba životopisa? Teško je povjerovati. Još uvijek se otkrivaju razni kodeksi, a danas ih imamo 20-ak, uglavnom iz monastičkog ambijenta, u kojima se nalaze parcijalni prikazi, bilo Prvoga ili Drugog Celanova životopisa. Prvo izdanje oba životopisa zajedno do sada poznajemo tek iz 1806. S druge strane, većina skupnih životopisa svetaca i svetica uzimali bi Bonaventurine spise, jer su na Kapitulu u Parizu (1266) samo Bonaventurini spisi mogli biti korišteni, svi ostali trebali su biti uništeni: »Così, in nome dell'obbedienza il Capitolo generale ordinò la distruzione di tutte

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Inst.* III, str. 385.

¹⁰⁶ *Inst.* III, str. 482.

¹⁰⁷ *Inst.* I, str. 346.

¹⁰⁸ *Inst.* III, str. 625.

¹⁰⁹ Vidjeti: Marulić, *Inst.* II, str. 430 i 2 *Cel* 201.

le precedenti Leggende di san Francesco; anche se si trovano fuori dell'Ordine, siano ugualmente distrutte, perché la legenda fatta dal ministro generale è stata compilata a partire da ciò che egli stesso ascoltò dalla bocca di coloro che furono sempre con il beato Francesco e conobbero con certezza tutto ciò che, dopo di essere stato approvato, è stato scritto in questa biografia.» (Art. 11. u G Abate: »Le Diffinitiones« 5.) Unatoč tome, u Marulićevo vrijeme bilo je puno drugih napisa i prijepisa Života sv. Franje, npr. u raznim devocionalnim knjigama flagelanata, franjevačkih pokornika itd., u kojima su se nalazili cijeli životopisi.¹¹⁰ Alfonso Marini, analizirajući Franjin životopis *Vita del povero servo de Dio*, pri kraju napisa: »... viene in primo piano il problema dell'esistenza di una tradizione scritta più o meno sotterranea e trasformata in tradizione orale in alcuni casi, per cui non è sempre facile stabilire un rapporto di dipendenza tra i testi francescani solo in base a considerazioni filologiche o all'ordine cronologico. (...) Questo discorso vale anche per la *Vita*, che riflette, nelle sue traduzioni, diverse leggende francescane, tra cui la fonte sconosciuta«.¹¹¹

Zbog načina Marulićeve pisanja,¹¹² koji svoje izvore često ne imenuje, te on preuzeto pomalo dorađuje i prilagođuje zadanoj temi, tako i neke događaje iz Franjina života opisuje dva ili tri puta,¹¹³ razrađujući različite teme, teško je sa sigurnošću odrediti izvor.

Na kraju bi se moglo zaključiti:

Iz *Repertorija* ne rezultira da bi Marko Marulić imao Franjin životopis. Spominjući Franju potvrđuje: »Patrem Franciscum legimus nudum se (...) deponifecisse«,¹¹⁴ dakle, odnekud je to čitao.

Iz analize tekstova moglo bi se zaključiti da izvor nije ni Bonaventura, nego nama dosad nepoznat izvor, sličan Celanovim životopisima. U svakom slučaju, Marko Marulić pruža zanimljivo štivo o Franji iz Asiza unoseći posve novi *žanr* u odnosu na ostale njegove životopisce.

¹¹⁰ Cf. S. Da Campagna, *Francesco d'Assisi...*, str. 246-247.

¹¹¹ A. Marini, *La vita del povero servo de Dio*, in: *De Fracisco Assisiensi – Commentarii 1182-1982*, II Grottaferrata, 1982, str. 300-301.

¹¹² Marulić se koristi raznim autorima i uzima na raznim mjestima ono što mu u danom trenutku odgovara: »Forse meraviglia la mancanza di senso critico che Marulić mostra nel *De institutione*. Nell'intento infatti di offrire testimonianze di virtù, egli assomma episodi e personaggi della Bibbia con padri della Chiesa le cui vite sono amplificate da tutta una serie di apocrifi sorti attorno ad essi. Lo stesso fenomeno si riscontra in rapporto agli apostoli i quali sono pure ricordati sia su basi neotestamentarie che sulla enorme letteratura apocrifa che porta i loro nomi.« L. Padovese, *Marco Marulić*, str. 147.

¹¹³ Cf. *Inst.* str. 399-402 i *Inst.* II, str. 469-475.

¹¹⁴ *Inst.* III, str. 507.